

Роль фінансової санації сільськогосподарських підприємств в умовах кризового стану: регіональний аспект

Носань Н.С.

кандидат історичних наук,
доцент кафедри економіки та підприємництва
Черкаського державного технологічного університету

Статтю присвячено дослідженню ролі фінансової санації у забезпеченні виведення підприємств сільськогосподарської галузі з кризового стану. Визначено відмінності та взаємозв'язок між категоріями «банкрутство» та «санація». Проаналізовано рівень фінансової стійкості сільськогосподарських підприємств Черкаської області, виявлено ознаки фінансової неспроможності підприємств галузі. Розглянуто особливості використання різних джерел забезпечення фінансової санації.

Ключові слова: фінансова санація, сільськогосподарська діяльність, банкрутство, кредитор, платоспроможність, ліквідність.

Носань Н.С. РОЛЬ ФИНАНСОВОЙ САНАЦИИ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ В УСЛОВИЯХ КРИЗИСНОГО СОСТОЯНИЯ: РЕГИОНАЛЬНЫЙ АСПЕКТ

Статья посвящена исследованию роли финансовой санации в обеспечении вывода предприятий сельскохозяйственной отрасли из кризисного состояния. Определены различия и взаимосвязь между категориями «банкротство» и «санация». Проанализирован уровень финансовой устойчивости сельскохозяйственных предприятий Черкасской области, выявлены признаки финансовой несостоятельности предприятий отрасли. Рассмотрены особенности использования различных источников обеспечения финансовой санации.

Ключевые слова: финансовая санация, сельскохозяйственная деятельность, банкротство, кредитор, платежеспособность, ликвидность.

Nosan N.S. THE ROLE OF FINANCIAL SANATION OF AGRICULTURAL ENTERPRISES IN THE CONDITIONS OF THE CRISIS: REGIONAL ASPECT

The article is devoted to the study of the financial sanitation role in ensuring the withdrawal of agricultural enterprises from a crisis state. The differences and interrelation between the categories «bankruptcy» and «sanation» are determined. The level of financial stability of agricultural enterprises of Cherkasy region is analyzed, the signs of financial insolvency of enterprises of the branch are revealed. Peculiarities of using different sources of financial rehabilitation are considered.

Keywords: financial sanitation, agricultural activity, bankruptcy, creditor, solvency, liquidity.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Під впливом глобальної економічної кризи фінансовий стан багатьох українських сільськогосподарських підприємств є нестабільним, що створює загрози зменшення обсягів реалізації, неспроможності виконати взяті зобов'язання, виникнення збитків і, як наслідок, може привести до банкрутства. Вагомого значення у процесі подолання кризових явищ сільськогосподарської галузі набуває переосмислення методичних та практичних підходів до забезпечення ефективності функціонування національної економіки у цілому та підвищення конкурентоспроможності окремих підприємств. Нині перед менеджерами бізнес-структур постає важливе завдання щодо пошуку способів пристосуванням до динамічного ринкового середовища та мінімі-

зації негативного впливу кризових явищ, тому вживання заходів фінансового оздоровлення сільськогосподарських підприємств для підвищення платоспроможності, рентабельності та конкурентоспроможності на сучасному етапі є особливо актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню питань проведення фінансової санації сільськогосподарських підприємств присвячено праці багатьох науковців. Зокрема, роботи А.Р. Журавської та В.А. Ісаєнко зосереджені на вивченні теоретичних аспектів фінансового оздоровлення підприємств сільськогосподарської галузі. П.К. Бечко та К.О. Кулик досліджують дискусійні питання та необхідність застосування фінансової санації у сільськогосподарських підприємствах. Ю.М. Бурлака розглядає особливості

проведення фінансової санації сільськогосподарських підприємств на регіональному рівні.

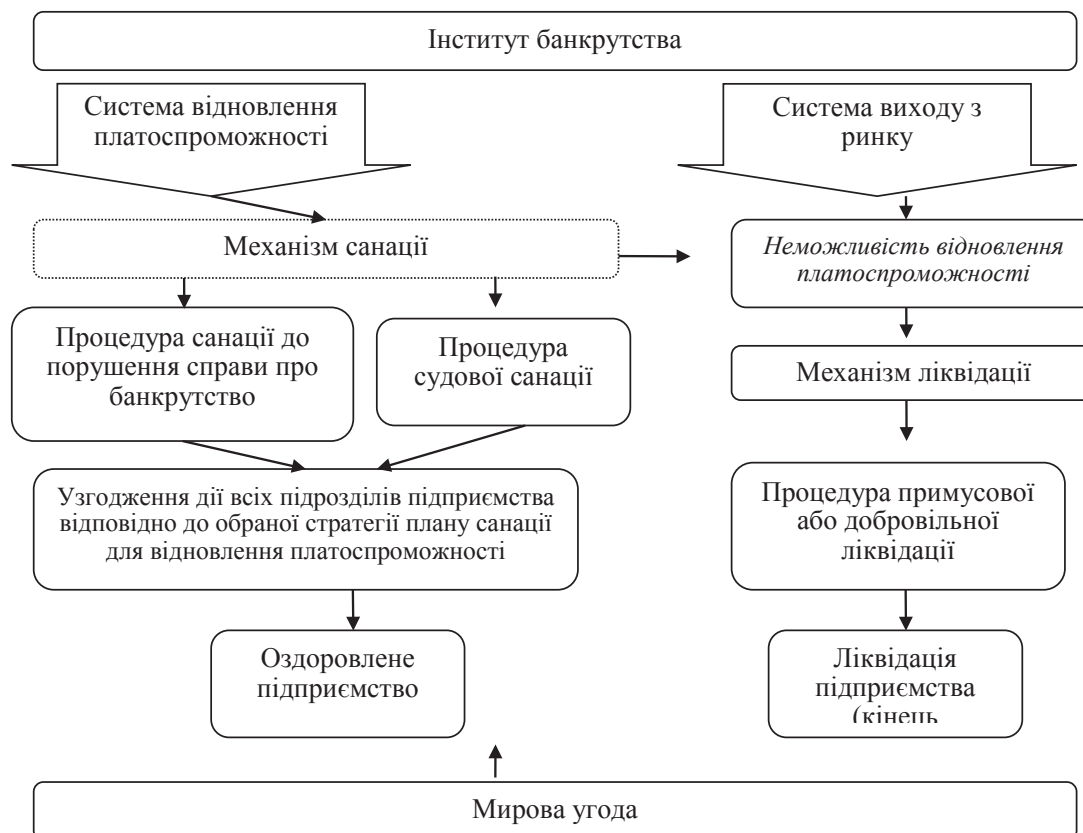
Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Однак, незважаючи на вагомий теоретичний та практичний досвід антикризового менеджменту неплатоспроможних підприємств, залишаються недостатньо вивченими питання, які стосуються стратегічних напрямів та завдань фінансового оздоровлення, вибору ефективних форм та видів санації в галузі сільського господарства. Водночас, зважаючи на системний характер глобальної економічної кризи, постає необхідність у подальшому аналізі сучасних тенденцій та особливостей фінансового оздоровлення сільськогосподарських підприємств для підвищення їх платоспроможності та конкурентних позицій, а також формування умов для якісних структурних змін сільськогосподарського виробництва.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження ролі фінансової санації сільськогосподарських підприємств в умовах світової економічної кризи в регіональному аспекті.

Виклад основного матеріалу дослідження. Під впливом політичної та еконо-

мічної нестабільності вірогідність виникнення кризових ситуацій на вітчизняних підприємствах зростає, що може викликати погіршення їх фінансового стану або навіть банкрутство. Наслідками цього є втрата робочих місць, неспроможність у повному обсязі задовольнити вимоги кредиторів, зростання рівня соціального напруження в суспільстві тощо. Своєчасна та професійна оцінка ймовірності виникнення банкрутства суб'єкта господарювання для виявлення та запобігання його неплатоспроможності є важливим складником ефективного фінансового менеджменту.

Незважаючи на те що деякі науковці ототожують терміни «банкрутство» та «санація», доцільним є розрізнення цих понять. Так, відповідно до вітчизняного законодавства, банкрутство означає неспроможність суб'єкта господарювання задовольнити вимоги кредиторів (зокрема, перед бюджетом), використовуючи процедуру санації та мирову угоду [1]. Санація – це сукупність послідовних та взаємопов'язаних заходів, здійснюваних на неспроможному задовольнити вимоги кредиторів підприємстві для відновлення його платоспроможності, підвищення конкурентоспроможності та недопущення банкрутства [2, с. 283; 3, с. 54]. Спіль-

Рис. 1. Алгоритм реалізації процедури банкрутства підприємств сільськогосподарської галузі

Джерело: побудовано автором за даними [1; 3, с. 55]

ним для обох категорій є «неспроможність задовольнити вимоги кредиторів», однак банкрутство є наслідком стійкого кризового стану підприємства і визнається лише за рішенням суду. А санація є інструментом виведення підприємства з кризового стану (його фінансового оздоровлення) та недопущення виникнення подібного в майбутньому. Алгоритм процедури виходу підприємства з кризового стану представлено на рис. 1.

В.М. Бурлака виокремлює чотири групи чинників, які впливають на фінансовий стан сільськогосподарських підприємств, а саме:

– чинники, пов'язані зі специфікою галузі як певного виду економічної діяльності (зокрема, невиконання відповідних заходів щодо охорони земель у зв'язку з нестачею ресурсів, недотримання технології та умов догляду за тваринами та рослинами, залежність від кліматичних особливостей, сезонність сільськогосподарського виробництва, стан екології, вплив географічного розташування на інтенсивність діяльності, недоступність кредитних ресурсів);

– чинники, пов'язані з роллю галузі в економіці країни (рівень ресурсного потенціалу, рівень фінансової спроможності та соціальної захищеності населення, дефіцитність енергоносіїв);

– чинники, викликані соціальними процесами у сільських місцевостях та станом демографії (спосіб життя населення, відносини між працівниками організацій, умови та якість життя в селах);

– чинники, зумовлені особливостями функціонування аграрної економіки України (процедура регулювання прав власності на майно, низький рівень наукового забезпечення) [4, с. 323].

У процесі подолання результатів фінансової дестабілізації сільськогосподарських підприємств необхідним є проведення їх фінансової санації за рахунок застосування сукупності заходів фінансового, організаційного, нормативно-правового, виробничого, технологічного та соціального характеру. Важлива роль під час здійснення санації сільськогосподарських підприємств належить заходам фінансово-економічного характеру, які полягають у фінансових відносинах, які виникають під час пошуку, акумулювання та використання фінансових ресурсів для оздоровлення підприємства. Фінансова санація здійснюється для покриття поточних збитків та уникнення їх виникнення в майбутньому, підвищення та збереження ліквідності та платоспроможності сільськогосподарських підприємств, зменшення обсягу заборгованості, покращення структури оборотного капіталу та створення фінансових фондів для забезпечення здійснення санаційних заходів виробничо-технічного характеру [5, с. 181].

Використовуючи статистичні дані, було проведено дослідження стійкості фінансового стану сільськогосподарських підприємств Черкаської області (рис. 2).

Проведені розрахунки вказують на неефективно сформовану структуру ресурсів та джерел їх формування на сільськогосподарських підприємствах Черкаської області. Фінансовий стан підприємств є нестійким, оскільки має місце тенденція до зниження коефіцієнтів автономії, фінансової стійкості та платоспроможності. Після відносної стабільності значень коефіцієнтів автономії та фінансової стійкості в 2011-2013 рр., простежується тенденція до їх погіршення у подальші роки: співвідношення власного та позикового капіталу

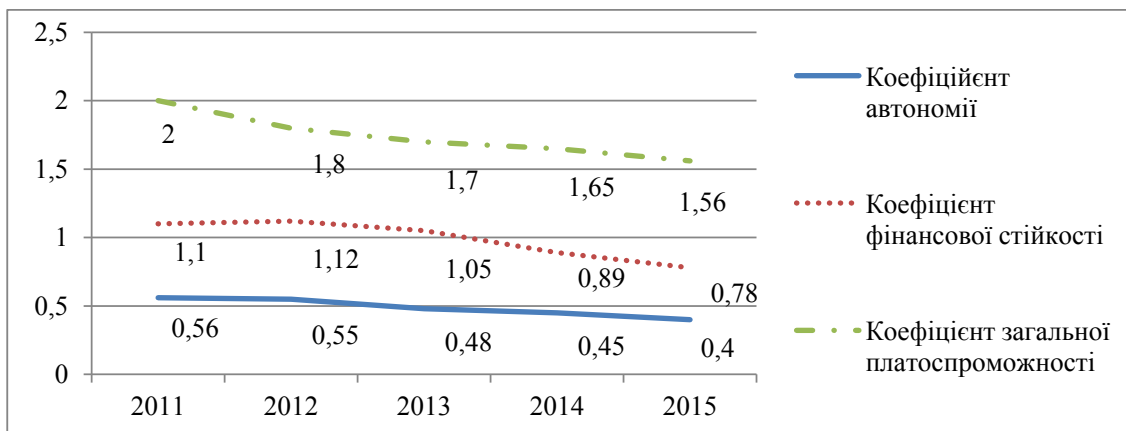

Рис. 2. Динаміка фінансового стану сільськогосподарських підприємств Черкаської обл. за 2011-2015 рр.

Джерело: розраховано автором за даними [6]

підприємств області становило 0,89 пункти у 2014 р. та 0,78 пункти у 2015 р., а коефіцієнт автономії скоротився до 0,45 та 0,4 пункти відповідно у 2014 та 2015 рр. Скорочення загальної платоспроможності вказує на зниження спроможності сільськогосподарських підприємств у повному обсязі забезпечувати виконання своїх поточних зобов'язань.

Скорочення платоспроможного попиту як на зовнішньому, так і на внутрішньому ринках на товари та послуги негативно впливає на діяльність вітчизняних підприємств, оскільки призводить до зменшення оборотних коштів, скорочення витрат у зв'язку зі зниженням обсягу виготовленої продукції, виникнення збитків, неспроможності розширювати господарську діяльність. Окрім того, для сільськогосподарського виробництва області характерними є низька рентабельність виробництва під впливом сезонності; розрив у часі між здійсненими операційними витратами та отриманими надходженнями від збуту продукції; нездатність доходу від реалізації покрити виробничу собівартість. Зокрема, за результатами 2015 р. 9,5% підприємств сільськогосподарської галузі області отримали збитки за результатами діяльності [7]. Для даних суб'єктів господарювання існує висока загроза виникнення банкрутства в майбутньому.

В умовах сьогодення загальні механізми запобігання банкрутству підприємств не дають очікуваних фінансових результатів. Підвищення платоспроможності та відновлення фінансової стабільності українських сільськогосподарських підприємств має здійснюватися з урахуванням фундаментальних методик антикризового управління, зважаючи на характерні особливості кожної організації (розмір підприємства, сфера здійснюваної діяльності, організаційно-правова форма тощо) [8, с. 133]. Проведення фінансової санації сільськогосподарських підприємств має враховувати специфічні цілі, зокрема: оцінювання пріоритетів продовольчої безпеки місцевого населення та наповнення місцевих ринків затребуваною сільськогосподарською продукцією; здійснення заходів у сфері захисту ґрунтів та уникнення змін в екологічному балансі регіону; узгодження інтересів працівників підприємства та власників акцій (паїв) під час реструктуризації майна та виробництва [4, с. 323].

Ключовим завданням для підприємств у стані фінансової кризи є пошук та акумулювання ресурсів, необхідних для погашення збитків. Досить поширеним методом фінан-

сової санації, зосередженим на подоланні збитковості підприємства та підвищенні ліквідності і платоспроможності, є здійснення санації балансу, тобто формальне покриття відображених у фінансовому балансі збитків та необхідна передумова залучення необхідних фінансових ресурсів, отримання суб'єктом господарювання санаційних кредитів [10].

Внутрішні джерела фінансової санації мають бути виокремленими та сформованими завдяки реалізації відкритих та прихованих фінансових резервів, задля їх спрямування на оптимізацію балансу в подальшому. Роль внутрішніх джерел фінансового оздоровлення підприємств під час відновлення платоспроможності є суттєвою, оскільки, крім споживання фінансових резервів нині, надається змога в майбутньому підвищувати рентабельність підприємств завдяки економії на витратах. До внутрішніх джерел фінансової санації належать: виручка від реалізації; кошти, вивільнені в процесі зниження витрат на оплату праці (загальногосподарських, адміністративних, фінансових та витрат на збут тощо). Зокрема, зважаючи на значні суми товарної дебіторської та кредиторської заборгованості, для сільськогосподарських товаровиробників важливим є формування та здійснення комплексу заходів, спрямованих як на зниження обсягу фінансових зобов'язань, так і на збільшення грошових ресурсів, які забезпечують дані зобов'язання.

Роль зовнішніх джерел фінансової санації є не менш важливою у здійсненні оздоровчих заходів, проте їх акумулювання не завжди є можливим, оскільки передбачає додаткові витрати на їх залучення. До зовнішніх джерел фінансової санації належать: кошти власників, працівників, кредиторів; пряме та непряме державне фінансування.

Одним з інструментів зовнішніх джерел фінансової санації та вагомою передумовою розвитку сільського господарства є державна підтримка. Проте обсяг державного забезпечення діяльності сільськогосподарських підприємств Черкаської області є незначним (питома вага державної фінансової підтримки у собівартості виробленої сільськогосподарської продукції регіону за 2015 р. становить близько 12%) [9].

Наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України, згідно з бюджетною програмою «Фінансова підтримка заходів агропромислового комплексу шляхом здешевлення кредитів», для Черкаської області в 2016 р. було затверджено бюджетних при-

значень в обсязі 25,87 млн. грн. (із них розподілено 19,1 млн. грн. серед 47 підприємств області, які здійснюють діяльність у сфері сільського господарства). Це на 9% менше порівняно із запланованим обсягом у попередньому періоді та на 27% менше фактично розподілених коштів [9].

Має місце негативна тенденція до скорочення запланованої Міністерством та фактично компенсованої вартості кредитування сільськогосподарських товаровиробників у 2016 р., що може спричинити скорочення можливостей техніко-технологічного оновлення господарської діяльності, зниження сільськогосподарського виробництва у зв'язку з нестачею необхідної ресурсної бази (зокрема, поголів'я худоби), погіршення рівня родючості ґрунтів через відсутність необхідного обсягу добрив [11, с. 151].

Ураховуючи обмеженість можливостей більшості сільськогосподарських підприємств стосовно одержання кредиту для здійснення заходів щодо фінансового оздоровлення, основним джерелом фінансування залишаються внутрішні фінансові ресурси. При цьому мобілізація внутрішніх джерел фінансування не потребує суттєвих додаткових капітальних вкладень та може бути здійснена в короткі

терміни. Збільшуючи розміри внутрішніх джерел фінансового оздоровлення, підприємство підвищує рівень довіри з боку кредиторів та мінімізує ризик банкрутства [12, с. 262].

Висновки з цього дослідження. Потреба у здійсненні фінансової санації (оздоровлення) сільськогосподарських підприємств Черкаської області викликана їх нестійким фінансовим станом, низьким рівнем конкурентоспроможності та незадовільними результатами господарської діяльності суб'єктів даної галузі. Ключовими напрямками фінансової санації сільськогосподарських товаровиробників визначено такі: покриття поточних збитків та мінімізація ризику їх виникнення у майбутньому; підвищення та забезпечення оптимального рівня ліквідності та платоспроможності підприємства; зменшення обсягу заборгованості; оптимізація структури оборотного капіталу; створення фінансових фондів для акумулювання ресурсів, необхідних для проведення санації виробничо-технічного спрямування; вдосконалення якості менеджменту. Проведення фінансового оздоровлення та надання виправданої державної підтримки мають сприяти подоланню окреслених факторів фінансової дестабілізації сільськогосподарських товаровиробників.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом: Закон України від 14.05.1992, № 2343-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2343-12>
2. Ісаєнко В.А. Особливості фінансової санації аграрних підприємств / В.А. Ісаєнко // Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства. Економічні науки. – 2011. – Вип. 112. – С. 281-287.
3. Кошкалда І.В. Державне регулювання діяльності неплатоспроможних сільськогосподарських підприємств / І.В. Кошкалда, Т.М. Костанецька // Економіка АПК. – 2017. – № 1. – С. 53-59.
4. Бурлака Ю.М. Фінансова санація сільськогосподарських підприємств: методологічний та регіональний аспекти / Ю.М. Бурлака // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки. – 2010. – Вип. 17. – С. 322-327.
5. Журавська А.Р. Теоретичні основи фінансового оздоровлення сільськогосподарських підприємств / А.Р. Журавська // Вісник Житомирського національного агроєкологічного університету. – 2014. – № 1-2(2). – С. 176-186.
6. Офіційний сайт Головного управління статистики у Черкаській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ck.ukrstat.gov.ua/?p=stat_dial_pidpr
7. Регіональна статистика України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
8. Дорохова Л.М. Сучасні тенденції банкрутства та пріоритетні напрями фінансової санації аграрних підприємств / Л.М. Дорохова // Вісник ЖНАЕУ. – 2016. – № 1(54). – Т. 2. – С. 127-136.
9. Офіційний сайт Управління агропромислового розвитку Черкаської ОДА [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dapr.ck.ua>
10. Хромушина Л.А. Санація балансу як метод антикризового фінансового менеджменту підприємства / Л.А. Хромушина // Економіка. Управління. Інновації. – 2015. – № 1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2015_1_39
11. Плигач К.Д. Фінансове забезпечення сільськогосподарських підприємств Черкаської області в контексті зростання їх економічного потенціалу / К.Д. Плигач // Інноваційне підприємництво: стан та перспективи розвитку: зб. матеріалів II Всеукр. наук.-практ. конф. (29-30 березня 2017 р.). – Київ: КНЕУ, 2017. – С. 150-153.

12. Бечко П.К. Проблеми фінансового оздоровлення сільськогосподарських підприємств / П.К. Бечко, К.О. Кулик // Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва. – 2013. – Вип. 82. – С. 260-264.